

A NÁSZMENET

Ha a világ kagyló, Irán benne a gyöngy. Hát, most, hogy a nyakamba vettem, már nem mondanám, hogy mindenütt fénylik. Pedig az árusok Iszfahánban, a Majdánon mind ezt hajtogatják. Meg azt is rávágják mindjárt: *ha a világ gyűrű, Irán rajta az ékkő.* Én persze Iszfahánban mindent elhittem nekik. Egy kislánynak egy ekkora város maga a világ. De most, hogy kidugtam a fejemet belőle, fakónak találtam a gyöngyöt, foltosnak az ékkövet. És az emberek! Felmennek a hegytetőre, mert ott jobban hallja az imádságukat a Mindenható?! Mintha nagyothallana! Érdekel, amit mondok? Rám se hederítesz.

Pedig mókás volt a bikaviadal, amellet, hogy félelmetes. Te is tátottad a szádát! Ali nekirontott Mohamednek, fehér bika a feketének, siíta a szunnitának. És legyőzte. A Próféta veje az apósát. Őrjöngött a tömeg! Minek hívták azt a várost, aminek a főterén?! Na és olyat, domb tetején hidat, ki látott már? Ismerd el, hogy te se. Seholy ér, egy patak! Neked mondtak valamit, engem akkor se világosítottál fel.

Ráगतlan falatokban nyelem az utat. Ráadásul folyton az motoszka a fülemben, amit a nevemben mondogattál a búcsúztatásomon. *Kedves lánypajtásim, szűztiszta virágok* meg a többi. Ilyenkor meghatódom, a látvány elszalad. Mire megkérdem, ez mi, az mi, már nem tudod, miről beszélek. Mindig elkóricálsz. Jobban kéne keresni a kedvetem, mert még az is elszalad.

Vállaltam, hogy a testöröd leszek, meg a násznagyod. Első a család, apád így rendelkezett. Nézz fel az égre, kicsi Gájáne: Irán olyan, amilyen, de az a türkiz kupola ott fölötte a béke. Nincs mitől tartani, ott van hatvan éve. Van menlevél, itt vagyok én. Egy kis ringatás kellene neked, látom, egy kis úti törődés, akár csak a teve hátán, ringatózás, beletörődés! Egy örmény lány nem maradhat vénlány, te már tizenégy leszel, első a család, azt fenn kell tartani, *vigan, énekszóval, ne búsuljon senki.* Az ember áru, mindig úton van, nem áshatja el magát, mint valami kincset, amit az Úr majd megtalál, nem élhet kolostorban, a feladat a sokasodás, a gyarapodás: ez több mint tanács, ez bibliai parancs, *a szent házasságot maga Isten szerzé.* Nem élni házaseletet olyan, mint festetlen hagyni az anyagot, lehagyni róla a mintát, a mintázatot. *Magányos lánynak unalmas az élet!* Mi a családért vagyunk, a család értünk, közösen hozzuk össze és megosztjuk, amink van. Ettől vagyunk nagyok, mi örmények, ettől vagyonosak. A vagyon olyan, mint a legelő, abból élünk. Hogy hol terem a fű, melyik édes, melyik keserű, hogy az áruval merre megyek, azt mindig a család feje mondja meg. Édesapád, könnyű legyen a föld neki, így rendelkezett. Hogy én kísérjelek.

Na végre! Szóra méltat családunk vőfélye. *Most a hegedűnek álljon meg zengése* és a tevesornak csituljon bőgése. Mondd, unokabátyó, ki miatt veszteglünk? Ki miatt dugult el az út, hogy félre kellett állnunk, le kellett málháznunk? Aztán felszerszámoztuk

a tevét, majd leszedték róla a kast, az ikerkosarat, amiben féltve őrzött kincsed, mi ketten kuksolunk, a cselédem és én, ő a teve bal, én a jobb felén, úgyhogy senki se lát belőlünk semmit, te se. Csak a hangomat hallhatod: *Kicsi vagyok, nagy a szívem, ha dalolok, sok a hívem. Sok a hívem, ha dalolok, nagy a szívem, kicsi vagyok.* De itt most más a nóta. Először azt hittük, a sáh serege az, megy vadászni Mazenderánba, szarvasra, leopárdra, kedvenc erdejébe, Észak-Iránba, ezért lökdösnek félre minket. De hát ez nem a sáh udvara, nem attól kavargog az út pora! A dobszó is harciasabb, még most is fülsiketítő a harsona. Mit mondtál, Vardan? Támad keleten a kicsoda? A vérvívő özbe? Vagy üzbe? És ki véd meg minket?! Az indiai trónörökös?! Tréfálsz, ugye?

Nem beszélek tréfát, csak a valóságot: a trónörökös az apja elől menekülve érkezett ide, állítólag hajón, balsikerű lázadás után – a be nem hódolás nehéz teher. Hogy a sáh tolja-e a keletre, az özbe végekre, vagy ő kérte oda magát, nem tudom. Ott a közös határ, pár lépés Kabul és Kandahár, az afgán hágók, az Indus völgye, onnan könnyebben letaszíthatja trónjáról az apját. Ha felül a Pávatrónra, és semmi mást, csak azt birtokolja, már akkor a világ leggazdagabbja. Az a gyémánttal kirakott trón, amit mi vittünk ajándékba az orosz cárnak, hátha lebont nekünk néhány kereskedelmi gátat, kerti ülőke a mogulok trónszékéhez képest. Nem is szék az ott Delhiben, inkább aranypavilon vagy aranyketrec. Kérdés, mikor cserél helyet idős apjával a mogul herceg. És lepottyan-e nekünk is valami ebből a cseréből: egy kis vámtarifa-csökkentés például. Addig is: üsse, üsse hercegbotocskánk az özbeget; harcoljon értünk, ha már menedéket adtunk neki.

Mi?! Neki! Menedéket? Mi, örmények, a sáh rabszolgái? Egy peremnép?! Mondhatnak a zsidók bármit, hogy ők a világ páriái – mi szenvedtünk többet! Minket akkor tesznek lapátra a birodalmak, amikor akarnak! Jó, ha életben hagynak és adnak huszonnégy órát, hogy eltakarodj! Csupán azért, mert útban vagy nekik a határsávban, az őseid városában, apád házában. Ott kaffognak egymásra, egyik oszmán, másik perzsa, mindegyik aranyat zabál és selyemmel törli ki, a tiédde! Ezt a nagymama mondogatta, aki szókimondásért nem ment a szomszédba. Ismered az óriás meséjét, aki feldúlja a király országát, elrabolja a lányát, kővé varázsolja népét? Ezt is tőle hallottam, nyilván te is. Emlékszel, mi a királyfi dolga, mit tanácsolnak neki a végén? *Túl a vízen van egy nyárfa, mélyre nyúlik a gyökere, ott egy láda földbe ásva, egy kost zártak abba bele. Kos hasában van egy liba, annak szorítsd meg a nyakát, mindjárt tojik egy nagy tojást. A tojásban elrejtve van az óriás ereje. Ha a tojást feltöröd, az óriást is megölnöd. Mentsd meg a néped, különben véged!*

Buta vagy, kislány. Peremnép az örmény, de nem pária. A mi kardunk a karaván. Mi vagyunk a népek mozgó bőségszaruja. Szükség van ránk mindenütt, Asztrahántól Iszfahánig, Isztambultól Kalkuttáig. Ők is számítanak ránk, az óriások. A sáhok, a paradisáhok, a császárok. A vállukon állunk. Ha feltörjük a tojásukat, biztos nem járunk jól. Nézd, oszlik az úton a por, halkul a harsona, tompul a dob. Mindjárt elül a zaj, felszívódnak a hadak, a lázadó trónörökös megszolgálja, hogy menedéket kapott, hálát ad érte, hogy nem valamelyik börtönerődben kaparja a zárkafalat. *Isten elrendezi a dolgokat szépen, tovább haladhatunk csendes békekességben.* Persze jobb lenne

nekem most a világ tetején, a tibeti Lhászában vagy a messzi Európában, Velencében állomásozni a család érdekében, mint Iránból észak felé tartani, a testőrt játszani, hegyről völgybe, völgyből hegyre, a bizonytalanba, meg nem állva a Kaukázusig. De hátha ez a boldogság iránya.

*

Csipkés csúcsok kulisszái, a távoli Kaukázus fehér bábsapkái. Előttük üres szín, letarolt horizont. Valami óriást ért itt baleset, felmondta szerepét, és elbukott. Estében dombot tolt ki balra, szélesen terült el jobbra, elnyúlt a határtalanba, mint egy befejezetlen mondat. *Mi közöttök hozzá?* Idővel deszkasíma lett, lesüllyedt. Földbe préselődött irdatlan agyagarca. Fekszik mozdulatlan, de mintha moco-rogna. Mint aki meg akar fordulni, de nem tud. Mintha szétfele húznák vagy nyomnák még nagyobb bukták, nála is mélyebben fekvők. Bálvány koponyáját az eső rég elmosta. Hátán folyó vájta ki a gerince helyét. Újabban alig öntözik. *Mi közöttök hozzá?* Szikkadt, öreg hát, kiverte a só. Lapos, mint egy asztal, amit gyéren terítettek. Kiismerhetetlen, mint egy hason imádkozó. Foltokban ütközik rajta az ősz, a rozsdá. Nem néz rád, csak te nézed, de érzed: ásít a pusztá. Unja saját egyhangú monológját. Néhol nádasok zárójelei, darvak ékezeete. Fakó táblán barna ismétlődésük: perje, üröm, szamártóvis. Nyájak sötétülő bibircsókjai: bégetés, csaholás. Haladtok a kietlenben, a csönd is zúg a fületekben, mintha átok mormolódna ismeretlen nyelven. Mintha rátok olvasná a sztyeppe, nem magára. Egy pásztor kalyibát hevenyész nektek éjszakára. Olvad a láthatár. Az ég elharapta a föld nyelvét, vér folyt a hegyek közt: lement a nap. *Mi közöttök hozzá?*

*

Fejemen kendő, homlokomon kendő, orromon kendő, szám előtt kendő, nyakamon sál. Engem se látnak, én se látok ki a kasból. Hol van Örményország? A karaván döcög. Vardan, mit válaszoltál?! Az ott a Nagykaukázus jobbra? A Kiskaukázus meg balra? Akkor helyet cserélünk, a cselédem és én. Onnan se látom a dédanyám hazáját, de legalább közelebb vagyok hozzá. Ha már nem mehetek oda, nem rághatom ki magam, nem repülhetek ki a menyasszonyi gubóból. Onnan jobban tudom, hogy mit mulasztok.

Nem, ne érts félre, minden vágyam, hogy férjhez menjek! Erre készülök születésem óta: falánk hernyó, fonom a percet, a selymet, összesodrom az órát, a napot, az évet. Körbeteker az idő, szárnyat álmodik rám, aztán leforráznak. Nehogy már elszálljak, nehogy már elrágjak valamit, ami értékes, ami eladó! Elég, ami marad belőlem, az legyen ép: a burok. Lecsévézik rólam, összesodorják a máséval a szálát. Koszorút fonnak a fejemre, arcomra fátylat borítanak, kettőt: felejtse el, aki lehetnél, felejtse el, akit keresnél, mi már megtaláltuk! Nem így van, Vardan?

Én is engedtem a végzés hatalmának: erre készülsz, ha lány vagy születésem óta. Te nem vagy, csak a fátylad, a fátylaid. Majd leveszik rólad vagy letépi, egyiket a másik után. Az elsőt a nyoszolyólányok, a másodikat a férjed a nászéjszakán. Dehogy haragítom magamra a főnyereményem! Nem én kértem, de fő, hogy megvan. Az életemet elcserélem az övére, és hálás leszek érte! Tizedik gyerek vagyok, mind a négy nővérem kiokított, tudom, mi a dolgom: elsőként kelek, utolsóként nyug-

szom, amíg más is eszik, asztalhoz nem tolakszom, nem mosolygok senkire, nem mutogatom a fogam, apósom lábát este megmosom boldogan, és amíg fiút szülni nem fogok, addig szólni se szólhatok, csak mutogatással; jelbeszéd útján érintkezem velük, a családdal és a külvilággal. *Szende holdként élek, ne legyek idegen, ha már Tbilisizibe sodor a szerelem.*

Az ott Örményország, húgom: az ősi Éden, a Kert, a Paradicsom. Onnan indul a bibliai négy folyó. Onnan az ember, meg van írva, kiűzhető. Úgy látszik, nem is egyszer. Örményül beszélt Ádám, az első ember, hiszen ott élt. Örményül szólt hozzá az Isten. A mi nyelvünkön, az emberiség közös nyelvén. Minket űzött ki most is a Teremtő: a kiválasztott nép az örmény. Az Ararátot abból a kasból se látod, ahová átültél, de az biztos, hogy örmény volt a kormányos, aki az özönvízből kihozta Noé atyánkat. És amerre a bárka megfeneklett, ugyanarra, a Kiskaukázus hegyei közt sejthetnéd büszke körvonalait Jerevánnak, ha volnának még körvonalai. Ha nem rázkódott volna a föld akkorát pár éve, hogy tíz épületből kilencnek leomlottak a falai.

Mit tegyünk? Az Úr próbára teszi azt, akit szeret. Nem szoktuk-e meg, hogy az ellenség lerombolja összes várunk? Mi vagyunk az első keresztény nép, aki a második eljövételre várunk. Szentszékünkre, ezeréves templomkörzetünkre, az örmény Rómára – ott van Jerevántól egy napi járásra – csak nemrég perselyeztünk össze temérdek pénzt, hiszen azt is le akarta bontatni a perzsa és a köveit áthozatni Iszfahán mellé, a mi új Dzsulfánkba! Mintha az örmény nép csiga volna, és a házát a hátán vinné, bárhová van is elhurcolva! Mintha nem az Isten Egyszülöttje jelölte volna ki, kezében fénylő kalapáccsal, székesegyháza helyét.

Úgy van ez, Gájáne húgom, hogy abban a szövetben, ami a világ, az Úr a lánc, az ember a vetülék. Ő van a rámára felvetve, Ő a hosszanti fonál. Mi meg bujkálunk lefő, keresztbe, bukdosunk, bujdosunk, Őrajta át, végrehajtjuk az akaratát. Ő parancsol, mi tartozunk engedelemmel. Olyan ez, mint a házasság, szent kötelék, eltéphetetlen.

Nem mehettünk Jereván felé. Azért sem, mert ott most nincs mit látni, meg azért sem, mert útközben meg kellett állni Gilánban, a Kaszpi-tenger mellett. Ott nyerek egész Iránban a legjobb minőségű selymet. A selyemkereskedőnek gondolnia kell a jövőre, ki kell fizetni a konvenciót a hernyótenyésztőnek minden ősszel, egy évre előre. Velem küldték a pénzt, én meg odaadtam a megbízottunknak. Megbízottjaink mindenütt jelen vannak. Ott vagyunk Marseille-ben, Madrászban, Manilában. Az Úr szétszór minket a világban, de ezzel nemcsak büntet, jutalmaz is: mi kötjük össze a fölösleget a hiánnyal. Így tanították a dzsulfai kereskedőiskolában.

Én egy buta kislány vagyok, örülök, hogy ekkora hegyeket láthatok, arannyal átszótt erdőségeket. Hát ezek koszorúzzák észak felől Örményország homlokát? Elképzelni sem tudom, milyen lehet szemből. Barázdák szabdalják? Beesett arca egy vénemberé? Megöregedhet, kiszáradhat az Éden? Engem a kopár Perzsia nevelt, magamat iszfaháninak érzem, bár Dzsulfa, az örményváros a falakon kívül, a folyó másik oldalán van.

Hogy téged idézzelek: *azért értem nagyon ne keseregjetelek*, a város bearanyozta tizennégy évemet. *Ahol Iszfahán van, ott a fél világ van* – de félmillió ember biztosan. Azt se tudtam, hová legyek jó dolgomban: a világ legszebb szőnyegein bukfenceztem a családi boltban, a világ legelőkelőbb fásorában sétafikáltam a családommal, a világ

legfinomabb sáfrányos sütijét kaptam vasárnap a dzsulfai Szent Katalin-kolostorban, utána morzsákat dobáltam a halaknak a világ leghosszabb hídjáról. Ívei száma – anyám ennyi volt, amikor születtem – harminchárom!

Még olyan is volt gyerekkoromban, hogy nálunk vacsorázott a sáh! Vagy hús ágyasával, tánckarával együtt állított be nagyapához! Te talán ott se voltál, hiszen már nagyfiú voltál, akkor már úton voltál! Mikor is volt ez? Vízkeresztkor. Legnagyobb ünnepünkön. Már előző nap jöttek az udvari szakácsok, jött az asztalnok, a pohárnok a húszszemélyes arany étkészlettel. Micsoda megtiszteltetés a háznak! Valóságos mennybemenetel a családnak!

Gájáne, a menny olyan, mint az iszfaháni főtér, a Majdán, ahol részben te is gyerekeskedtél. Ott mindenféle sátrak állnak, megy a nagy adásvétel, aztán véget ér az üzlet, lovasok verik a port, egy golyóbist ütnek, majd tüzerek jönnek, ágyúkat sütnek el, valami főrang ott az égben valamit ünnepel, valamint a menny szélén, palotája mélyén, erős őrizet alatt éli életét az ottani sáh. Különleges nap a mennyben ez, amikor az uralkodó személy hozzáférést enged magához, mikor a trón látogat el zsámolya lábához, Isten személyesen a rabszolgájához.

Most az elmédről, engedelmiddel, levennék egy fátylat. Tegyük fel, hogy gyerekként jól láttad. Ha ugyanis iparúzó szabadságaink, kereskedelmi kiváltságaink a mennyben érhetők el, akkor aznap, legnagyobb ünnepünkön nagyapa, városunk elöljárója csakugyan mennybe ment értük. Szerencsére vele tartott az örmény közösség éves adója is. Ezért ereszkedett le közénk a sáh, a nyolcadik mennyországból az elsőbe, ahol a Jézus-hívók jogai kizöldülnek, persze csak ha kellő mennyiségű ezüsttel öntözik a tövüket.

De a mennyben, akárcsak a földön, hárem is tartozik a palotához. A nők sincsenek kirekesztve, látod. Ezért is esik akkora hangsúly a Vízkeresztre. A folyóparton – ahol a vízszentelés folyik; a keresztmosdatás, ahogy a perzsák nevezik gúnyosan – sorban állnak a legszebb örmény lányok, felsorakoznak a válogatáshoz. Avatott szemű herélték tartják a mustrát, évi négy befutó az átlag. De néha egy fél apácázárda sem elég a sáhnak: bent a hárem termeiben előadatja velük a betlehemi jászlat, a háromkirályok odaérkezését, Szűz Mária szeplőtelenességét, és ha már ott vannak, ott is fogja őket, megtartja magának. Ettől óvtak téged a szüleid, ezért lett pár napos korodban meg az eljegyzésed. A sáhnak olyan lányok kellene, akik nincsenek eljegyezve.

Te tudsz erről, az eljegyzésemről? Én nem emlékszem. De arra igen, hogy régen, az egyik családi ünnepen végighúztad az ujjad az arcomon, itt a jobb felén, ezen a kereszt alakú sebhelyen. És azt mondtad, nem is csúnya, és milyen jó nekem, hogy mindennap, amikor arcot mosok, megszentelem. Pedig én nagyon szégyellem, ez a szégyenbélyegem, holott tudom, ezt az utat is ennek a keresztnek köszönhetem. Ez az én keresztutam, csak tudnám, hová visz? Mint Iszfahán, csak kicsiben, olyan Tbiliszi is? Nem egy isten háta mögötti hely? Arrafelé nem remeg a föld? Van ott folyó? Odamehet a partjára az ember, ha Vízkeresztet ünnepel?

Azt már tudom, hogy milyen szavakkal adsz ki engem a vőlegény családjának, de azt nem, hogy meddig élek *szende holdként*, csak *hogy ne legyek idegen* nekik. És vajon mindig azt lesik majd, hogy a klánjuk fiúval gyarapodik, vagy ha lány az iste-

nadta, azt is örömmel veszik? Ebben nehéz nem ingadoznom, a nővéreimnél láttam, amit láttam. Egy nőnek ugye kedves minden, de annál édesebb az otthon, ahová viszik, minél jobban részesül elfogadásban. Egyes örmény lányoknak Iszfahánban, emlékszem, cseppet sem volt szégyen a parádézó sáh lova után futni, hátha megakad rajtuk az uralkodó szeme, és soron kívül bejuthatnak a háremébe. Melyik szerencse nagyobb? Ha anyós menyé vagy a fiús családban, vagy egy az ötszáz feleség közül a sáh udvarában?

A sáh a bajnok, nála nagyobb híve nincs a házasságnak. Naponta nőszül, talál magának hú társat. Háromezer eunuch a násznapja. Már ötven körül jár, de még mindig fiatal. Az uralkodásba azonnal belefáradt, a házasságba soha. Boldog, aki az asszonya. Hát még az asszony rokona! Boldog az a közösség, aki a hárembe asszonyt delegál! Boldog az örménység, a kurdság, a cserkeszség, a grúzság, boldog az oszét, a lezgi, a tatár! Nincs olyan kisebbség a birodalomban, amely ne hált volna a sáhhall.

Gájáne, lehet, hogy neked a háremben már nem jutott szerep, családi boldogságfokozó. A sáh amúgy is egyre többet mulat az ivócimboráival. Izgalmasabb az orosz vonal, a sztyeppén áttörni Észak- és Nyugat-Európába, ezen dolgoznak velünk a tbilisziek, a jövődöbelid családja. Akik ugyanolyan jó örmények, mint te meg én. Alulról kezdtek, bőrrel, viasszal, vassal. Selyemre váltottak, most már nem érik be az asztraháni lerakattal. Nagy dobás lenne az északi selyemút megnyitása! Ehhez tőkét kell mozgósítani, kenőpénzeket. Ez inkább Tbilisziben van meg. Jó híre a mi családnak van, meg összeköttetései. A kettőt – a pénzt az ésszel – te fogod egyesíteni.

És ne aggódj, Tbiliszi a második legnagyobb örmény város. Csak a helyőrség perzsa, grúz alig lakja. Leszámítva a királyt és udvarát, örmény a többség. Van folyója, két fahídja, meredek hegyei. Van mibe a keresztet meríteni Vízkeresztkor. Vannak szép kertjei, átriumos, faverandás házai. Lehet, hogy ott tizedannyi ház sincs, és minden kisebb, mint Iszfahánban, de ha női bajod lenne neadjisten, kénes fürdőt vehetsz, elmerülhetsz valamelyik hőforrásban. Öt éve jártam ott karavánnal. Csak inni ne kellett volna annyit! A grúzok, ha vesznek, ha eladnak, ünnepelnek. Olyanok, mint akik folyton lakodalmat ülnek. Tósztot mondanak selyemre, drágakőre, festőgyökérre, marhabőrre. Vérük heves, boruk vörös, még a gyászszínük is piros.

*

Hol a világ teteje? Ahol a folyók búcsút mondanak a jégben, ahol a szél a hóval házassodik össze, ahol elfogynak az utak, elmaradoznak az állatok is. Egyetlen építmény magasodik ott, kőből emelt kastély vagy inkább fellegvár. Nincs, aki lakja, még a szellemeket is elrettentí a fagy, nincs ott más, csak a világ magánya. Szél a vésője, dermesztő hideg a kalapácsa, csipkés gúlát, toronysapkát, égbe nyúló szobrokat farag, zenélő sziklatömböket, hogy bennük kiáltson, énekeljen, hogy valamiben öröme teljen, de ez a zene néma, akár a jelbeszéd: csupán a szélvész csattog, eső-madarak surrognak az elhagyatottság fellegvára fölött.

Ki van a sziklához láncolva? Ki van eljegyezve a kővel? Ki volt az a nagy erejű, aki végzett minden sárkánnyal, szörnnyel, végül az élő Isten fiával húzott ujjat? Ki gondolta magát mindenhatónak, hogy aztán egy botot se tudjon kirántani a földből,

miután az Krisztus szavára gyökeret eresztett? Ki lóg az oszlopon: melyik nép vette hátára a sziklát? Mint várjobbágy szolgálja ura fellegvárát, a magashegységet és benne a fehér ürességet. Tüzes a lelke, a tüzet az égből lopta, ezt a büntetést kapta. Nem azonos a titánnal, azt megszabadítja a hérosz. Ezt nem. Vágja, reszeli, már azt hiszi, szabad, csakhogy a láncát a világ kovácsai addigra ismét összekalapálják. És ennek a népnek – a grúzoknak, nem az örményeknek – nem a sas tépi a máját, nem. Jön a holló napra nap, falat kenyérrrel, palack borral, rászáll a vascölöpre. A leláncolt dühe feléje sújt, a holló elszáll, a kő vagy pöröly a rab-oszlopot döngöli a földre; kár, kár!

*

Szép híd. Igaz, unokabátyó? Nincs ugyan harminchárom íve, mint az iszfahájinak, csak három vagy négy, ha jól látom. De mikor megyünk át rajta? Útpénz kipengetve, hídpénz kifizetve, kenőpénz a vámnak letéve. És mégse. Itt vagyunk karnyújtásra, macskaugrásra Tbiliszitől, vagy egy puskalövésre. És mégse. Már látom szinte, hogy nyakamba aggatják az ezüstpénzes esküvői láncot, irány a templom, ott kereszt a fejünk fölé, fejünkre áldás, ujjunkra gyűrű, homlokunkra koszorú, és mégse. Tbiliszi sehol. Pedig már ballag a menet a fiús házhoz, te mint vőfély az arra járókat invitálad: tessék mind beállni!, tilos félreállni!, szólnak a kürtök, szól a dob, vörös ruha egyedül rajtam, a lányokon sárga, zöld, kék, rózsaszín, előttünk-mögöttünk ember nagyságú gyertyák, ott állnak majd a nászéjszakánkon is, már tányért törtünk, és mégse. Tbiliszi sehol. Így lépünk be, a gonosztól védve, vállunkra terített lepénykenyérrrel, jövődő lakóhelyünkre, már háromszor átugrottuk az udvaron a tüzet, már lecsengett a kosok utánzása, a fiúk harci tánca, a meglett férfiak a rablólóhússal ropták, az én arcomra ráégett a komolyság, és mégse. Tbiliszi sehol. Ennél a formás téglahídnál összefolynak a világok, az úton hadak özönlenek, irániak, a gandzsai helytartó csapatai, megint félreszorulnak a karavánok. Vardan, igaz, hogy itt ér véget Perzsia? És az ott a hídon túl már Kahéti, Kartli, vagyis Grúzia? Mi lesz ebből? Holnapra van kitzúve az esküvőm. Már százszor lejátszottam képzeletben.

Holnap hétfő, ott leszünk, játszsd le százegyedszer. Ma ér véget a Szent Kereszt ünnepe, a Felmagasztalás Hete. Holnap téged emel fel az, hogy elvesznek. Ne félj, nem veszel el, kicsim, neked is hűséget esküsznek. Orcádon amúgy is ott a kereszt jele, aki téged lát, mindennap ünnepelhet. Kár, hogy én egy hét múlva továbbálllok. Továbbvisz az árum Erzurumba, törökbe, onnan is tovább Szmirnába, ott helyet cserél az európai ezüsttel, az híz vissza engem Iránba, a kényszerházába, hogy az örökké girhes gebe, a perzsa állam jó kis felárral a rúdezüstöt átvegye, megegye, mint a mesebeli tálts a parazsat; de ettől se fog repülni – remegő lábakkal maximum fennmarad.

Mi, örmények, irigyelt-utált kereskedők az év több mint felében böjtölünk és kibírjuk érdekes módon. Ha úton vagyunk, magunkkal hozott kekszet tördelünk, aszalt gyümölcsöt majszolunk, te is tapasztaltad, van saját matracunk, takarónk, saját edényben főzünk magunkra, hagymát, gít, lisztet, füstölt húst viszünk az útra. Ha nem teszünk félre, miből építünk családi házat? Ez kapzsiság, ez megvonászat? Ezt ferde szemmel nézi Isten? Na?! És azt, hogy mi megy az udvarban? Csukd be a füled, akkor is ez van, mindenki tudja, nem én mondtam: ivászat, baszászat, vadá-

szat. És most hozzájön egy kis hadászat. Hogy ez mi lehet? A hatvanadik békeévben, az oszmán-iráni béke rendszerében... Na, megyek: ne álljon tovább a nászmenet, megkenem az illetékes tisztet.

*

Megállni, félreállni! Tilos a hídon átjárni! Karavánszünet. Lefegyverezzük a kíséretet. Puskát, kardot a földre! Majd én ránézek a nőkre. Hát ez még gyerek! Hová mész, hová mentek? Haha, Tbiliszibe? Felejtsd el! Megmondtam annak a mitugrásznak! A selyme jó, a kérése teljesíthetetlen. Elvitettem. Mit mutogatsz itt nekem, te cafka? Papír? Menlevél? Kitérőlheted vele. Hiába rimámkodsz, nem lesz lakodalom. A hozományt lefoglalom. Csak mi, katonák közlekedhetünk a hídon. Grúzia hadműveleti terület. Kifüstöljük a lázadókat. Kahéti új helytartót kap, Kartli új királyt. Vállunkon viszszük Tbiliszibe, a fellegvárba. Ez a sáh ajándéka. Ezt kapja Grúzia vacsorára. Te meg, hogy ne legyél útban, mész vissza szépen Gandzsába, a palotámba. Mehet veled a cseléded. Az ember áru, majd jó pénzért eladlak. De előtte föld leszel az ekémnek. Most Grúziával végzek. Grúzia részeg, saját hagymázás álmai foglya. Meddig tart egy ország testén átdöfni egy vaskarót? Két nap? Két hét? Egyedül Allah a tudója. Készülj!

